

Náhodný nález severského hrotu kopí z doby bronzové u obce Nesměň, okr. Kolín

Drahomíra Malyková

ABSTRAKT

S užíváním detektorů kovů výrazně narůstá počet jednotlivých nálezů bronzových artefaktů. Na katastru obce Nesměň okr. Kolín byl objeven bronzový hrot kopí s rytím zdobenou tulejí, který mimo jiné dokládá dálkové kontakty tehdejších obyvatel Čech se severským prostředím na sklonku střední doby bronzové.

KLÍČOVÁ SLOVA

Hrot kopí; rytá výzdoba; doba bronzová; náhodný nález; import.

ÚVOD

Hroty kopí jsou jedním z nejrozšířenějších typů zbraně doby bronzové. Přestože patří k poměrně častým kovovým artefaktům, množství nálezů pocházejících z jednotlivých období kolísá. První bronzová kopí se v Čechách objevují již v období poklasické fáze únětické kultury (Br A2) a vyrábějí se po celou zbývající dobu bronzovou. Nálezy ze starší doby bronzové jsou dosud známé výhradně z depotů (MOUCHA 2005, 68). Ve střední době bronzové se stávají i součástí hrobové výbavy (KRÁSNÝ – ŠTEFFL 2014, 549). Výrazněji se začínají uplatňovat až od rozhraní střední a mladší doby bronzové (SALAŠ 2005, 70) a počet nálezů hrotů kopí z období popelnicových polí pak značně narůstá.

V rámci evropské doby bronzové jim věnovala pozornost řada badatelů a pro mnoho oblastí existuje i jejich souhrnné zpracování, publikované zejména ve svazcích edice *Prähistorische Bronzefunde*. Byly zpracovány hroty kopí ze severoněmecké oblasti (JACOB-FRIESEN 1967), z řecké pozdní doby bronzové (AVILA 1983). Nálezy hrotů kopí z Moravy a přílehlé části Horního Slezska zpracoval J. Říhovský (1996), který detailně určil jejich morfologicko-typologickou klasifikaci a v souvislosti s depoty se jimi zabýval M. Salaš (2005). V poměrně nedávné době byly hroty kopí zpracovány také z oblasti Polska (GEDL 2009) a nálezům hrotů kopí z doby bronzové na Slovensku se věnoval R. Ölvecký (2011). Z poslední doby pak pochází monografie věnovaná bronzovým hrotům kopí z Dolního Saska a z Vestfálska, která částečně doplňuje již zmíněnou práci G. Jacob-Friesena (1967). Jejím autorem je F. Laux (2012) a autorem doplňku týkajícího se nálezů z Vestfálska je J. H. Brunnefeld (CHVOJKA 2014). Samostatnou práci, zabývající se nálezy hrotů kopí v Čechách postrádáme, jsou však součástí publikací širšího záběru (např. KYTLICOVÁ 2007; MOUCHA 2005; SMEJTEK – LUTOVSKÝ – MILITKÝ 2013; ŠTEFFL 2014).

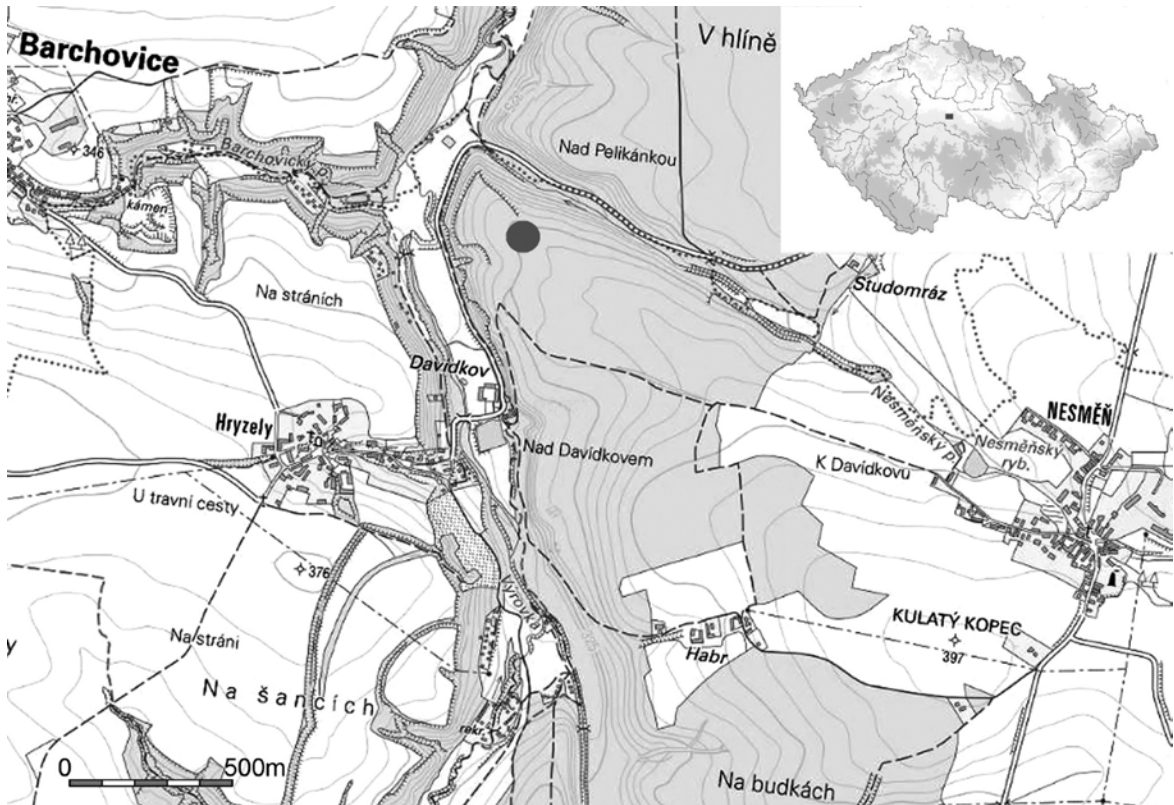
V poslední době výrazně vzrůstá počet artefaktů pocházejících z velmi kontroverzního a diskutovaného nálezového prostředí – od amatérských uživatelů detektorů kovů. To je případ i níže prezentovaného nálezů.

POPIS NÁLEZU

Zde představovaný hrot kopí byl nalezen na katastru obce Nesměň u Zásmuk (Obr. 1) v okrese Kolín (GPS souřadnice: 49.9427911N, 14.9912500E, nadmořská výška: 350 m n. m.). Hrot kopí je kompletně zachovalý s výjimkou drobných poškození vzniklých v souvislosti s neodborným vyzvedáváním ve špatných světelných podmínkách.

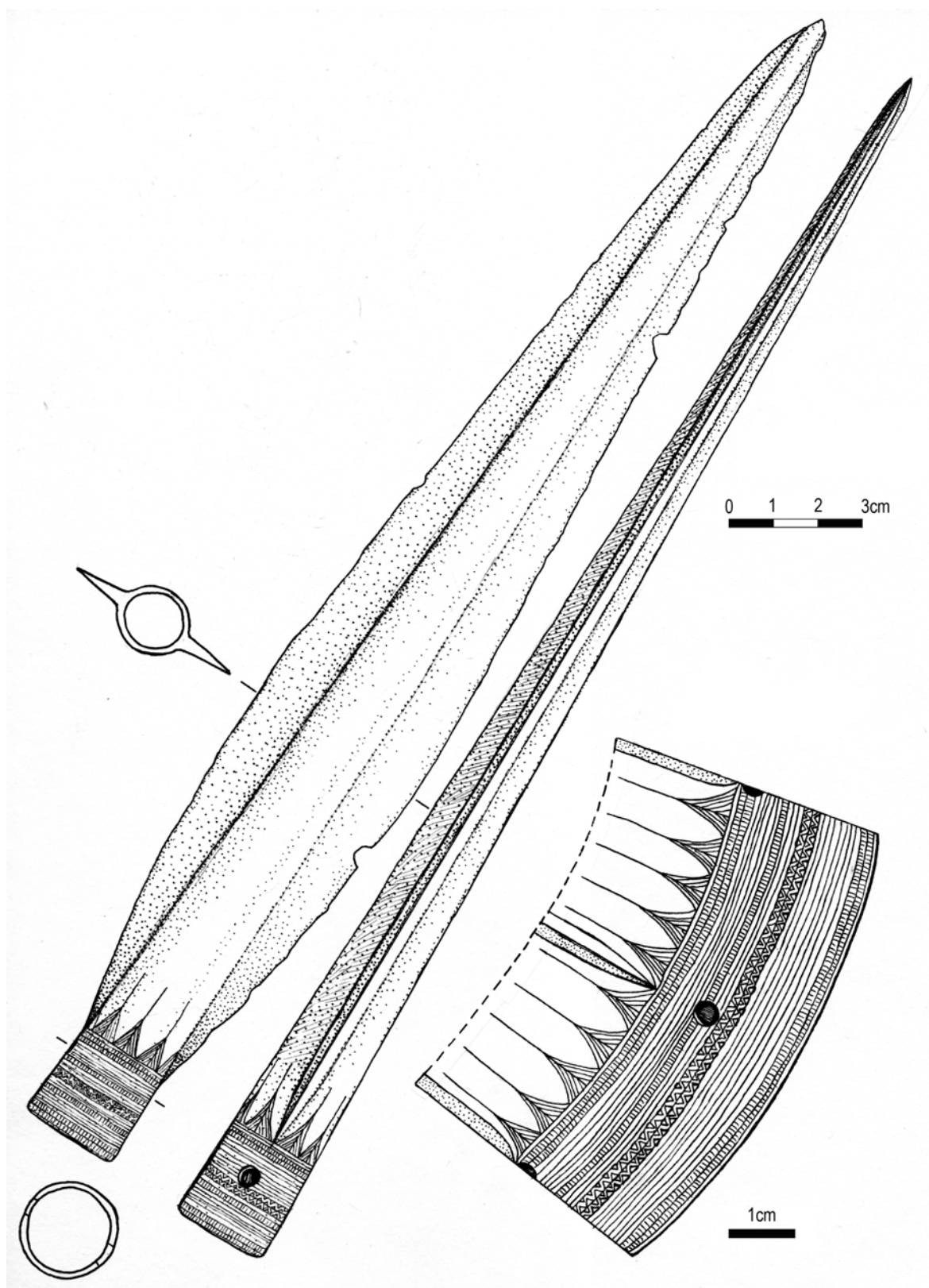
Obr. 1: Mapa místa nálezu kopí (vyznačen bodem).

Fig. 1: Map of the find-spot of the spearhead (marked with the dot).

Jedná se o hrot kopí s dlouhým úzkým hladkým listem a velmi krátkou rytím zdobenou tulejí se dvěma protilehlými otvory pro nýt (Obr. 2; Pl. 2/1). Náleží k severským kopím typu Ullerslev podle G. Jacob-Friesena (1967, 143). Délka kopí je 298 mm, max. šířka listu 40 mm, průměr tuleje 22 mm, průměr protilehlých otvorů pro nýt 2,7 mm a 4 mm, hmotnost artefaktu 210 g. Podle dostupných informací nebyly na místě nalezeny žádné další kovové artefakty a ani nýty, které by mohly dokládat původní nasazení hrotu kopí na ratiště.

Hlavní oblastí výskytu tohoto typu kopí je jih Švédska a dánské ostrovy a to především severní část ostrova Sjaelland a ostrov Fyn a také severní část jutského poloostrova. Jednotlivé exempláře se vyskytují v oblasti Hamburku, Lüneburku a Hannoveru dále v Meklenbursku, na dolním toku Odry a ve východním Prusku (JACOB-FRIESEN 1967, 144).

Nám nejbližší nález analogického typu kopí je součástí depotu vyoraného v roce 1919 v Hulině okr. Kroměříž, který sestával z množství artefaktů: sekerky, dláta, pilky, srpy, dýky – meče, sekeromlaty, kruhový šperk rukou a nohou, prsteny, spirálovitý šperk, kroužkový řetízek, jehlice, závěsky, slitky, tyčinkové ingoty, lité terče, odlomené spirálovité růžice, objímka,

Obr. 2: Kresebná dokumentace hrotu s detailem ryté výzdoby (autorka kresby L. Raslová).
Fig. 2: The Nesměň spearhead with a detail of the chiselled decoration (drawing by L. Raslová).

plechový artefakt – snad pasová zápona, zlomky tyčinkovitých šperků a další neklasifikované zlomky. Depot obsahoval také neúplný masivní hrot kopí typu Ullerslev nordického kulturního okruhu s velmi krátkou, rytím zdobenou tulejí, která byla v horní části při lomové ploše mírně deformována a s profilovaným oválným listem (SALAŠ 2005, 271).

CHRONOLOGICKÉ ZAŘAZENÍ NÁLEZU

Kopí jsou všeobecně problematické předměty zkoumání, jejichž datování je obtížné a často sporné (ÖLVECKY 2011, 191). Většina badatelů prokázala, že z chronologického hlediska nemají tyto artefakty takový význam jako např. meče a dýky.

G. Jacob-Friesen (1967) zařazuje tento typ kopí do II. stupně (tj. Reineckovy stupně Br B–C) doby bronzové severského okruhu podle Monteliova relativně chronologického třídění. Tento systém je dodnes používán především na severu Evropy (zejména ve Skandinávii, v severním Německu a v Polsku). Depot z Hulína, který obsahuje první kopí tohoto typu nalezené na našem území, obsahuje kombinaci dvou chronologicky významných taxonů, z nichž první patří ještě mohylovému období a jejich vývoj končí na rozhraní střední a mladší doby bronzové a vývojová řada druhých v tomto období teprve začíná a pokračuje v období popelnicových polí (SALAŠ 2005, 135). Podle M. Salaše (2005, 176) se depot z Hulína řadí k moravské střední době bronzové a váže se spíše k mlado- a pozdně- mohylovému než starolužickému osídlení.

Je zřejmé, že tento hrot kopí je na našem území cizorodým prvkem importovaným ze severského prostředí. Na základě analogických kopí můžeme určit dobu jeho výroby, kdy ale došlo k jeho uložení nebo ztrátě v místě našeho nálezu, určit nelze.

MOŽNOSTI INTERPRETACE

Mnoho badatelů věnovalo v literatuře pozornost hromadným nálezům (depotům) doby bronzové z oblasti Čech i Moravy (např. MOUCHA 2005; SALAŠ 2005; KYTLICOVÁ 2005; SMEJTEK – LUTOVSKÝ – MILITKÝ 2013; ŠTEFFL 2014), a to v souladu se známou definicí, podle níž depot obsahuje nejméně dva současně a záměrně uložené předměty. Nálezy jednotlivých artefaktů jakoby zůstávaly stranou zájmu, a to i přes jejich značný počet, který s nástupem užívání detektorů kovů výrazně narůstá. Již ve 30. letech minulého století se objevil názor, že i ojedinělé nálezy mohly být původně záměrně uloženy (REINECKE 1932, 321; dále podrobněji SALAŠ 2005). V českém prostředí se problematiky ojedinělých nálezů, chápaných jako záměrná depozita, dotkl zejména V. Moucha (2000; 2005). Bohužel většinu jednotlivých nálezů zatím není možné spolehlivě interpretovat. V mnoha případech jde o předměty bez znalosti jejich nálezových okolností. V případě hrotů kopí je možné předpokládat, že některé ojedinělé nálezy mohou být důsledkem ztráty např. při lovecké činnosti. Jiné mohly být původně i součástí větších později rozptýlených depotů. Část nálezů by ale mohla spadat do skupiny záměrně uložených. Zařadit ojedinělý nález do skupiny depotů je však značně problematické, neboť by bylo nutné doložit jejich úmyslné uložení, což je dnes v podstatě nemožné. Někteří badatelé se přiklánějí k interpretaci jednotlivého nálezu jako depotu v případě, že byl nalezen v nějakém zvláštním prostředí, jakým jsou bažiny, rašeliniště, vodní toky, brody, jeskyně průsmyky apod. (SALAŠ 2005, 13). Přesto je potřeba podotknout, že v důsledku změn přírodního prostředí mohly být některé nálezy ze současných bažin primárně uloženy v místech, kde se mokřady vůbec nevyskytovaly (ŠTEFFL 2014, 84) a naopak některé z tehdy významných krajinných prvků

(např. stromy, křížení cest, posvátné místo), které mohly hrát při úmyslném uložení artefaktu významnou roli, v průběhu času beze stopy zmizely.

G. Jacob-Friesen (1967) eviduje ve své práci 85 kusů hrotů kopí typu Ullerslev, přičemž o 15 z nich nejsou známé bližší nálezové okolnosti. Z ostatních 70 nalezených hrotů kopí většina (42 ks) nepochází z uzavřených nálezových celků. Jde především o ojedinělé nálezy z bažin, jezer a řek. Další 17 kopí je součástí depotů a jen 10 z nich pochází z hrobů. Ve většině případů se tedy jedná o ono „zvláštní prostředí“, které je jedním z předpokladů pro interpretaci nálezů jako úmyslného depotu. V případě jednotlivých nálezů, které by mohly být interpretovány jako úmyslné depoty, lze uvažovat o jejich výhradně ireverzibilní funkci (k rozlišování ireverzibilních – rituálních – a reverzibilních – nerituálních – depotů více např. ŠTEFFL 2014, 86–89). Pokusit se o bližší interpretaci zde předkládaného nálezů hrotu kopí je téměř nemožné. Místo nálezů – okraj plošiny na vrcholu kopce – je sice naštěstí známé, ale samo o sobě nic nevypovídá. Poloha mohla hrát roli jak při úmyslném uložení artefaktu, tak v případě náhodné ztráty např. při lovu. O něčem sice také vypovídá absence nýtů při nálezů, je ovšem nutné připustit, že mohly být při vyzvedávání opomenuty nebo přehlédnuty. Kopí bez ratiště mohlo být spíše úmyslně uloženým artefaktem než náhodně ztraceným předmětem, i když ani to není možné zcela vyloučit.

ZÁVĚR

Náhodný nález bronzového hrotu kopí typu Ullerslev z katastru obce Nesměň, je v českém prostředí zatím druhým případem. Jednoznačně dokládá dálkové kontakty se severským prostředím v době bronzové, i když přesnější dobu jeho umístění na místo nálezů nelze určit. Zároveň není ani možné spolehlivě určit, zda se jednalo o předmět náhodně ztracený nebo naopak úmyslně deponovaný, a to i přes to, že některé informace by mohly svědčit ve prospěch jeho interpretace jako ireverzibilního depotu jednoho předmětu spíše než náhodné ztráty. V takovém případě bychom se pohybovali již v rovině pouhých spekulací.

BIBLIOGRAFIE

- AVILA, R.A.J. 1983: *Bronzene Lanzen- und Pfeilspitzen der griechischen Spätbronzezeit*. Prähistorische Bronzefunde V/1. München.
- GEDL, M. 2009: *Die Lanzen spitzen in Polen*. Prähistorische Bronzefunde V/3. Stuttgart.
- CHVOJKA, O. 2014: Die Lanzen spitzen in Niedersachsen. *Památky archeologické* 105, 269–270.
- JACOB-FRIESEN, G. 1967: *Bronzezeitliche Lanzen spitzen Norddeutschlands und Skandinaviens*. Hildesheim.
- KRÁSNÝ, F. – ŠTEFFL, J. 2014: Depot zlatých předmětů únětické kultury z Nepřevázky, okr. Mladá Boleslav. *Archeologie ve středních Čechách* 18/1, 91–95.
- KYTLICOVÁ, O. 2007: *Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen*. Prähistorische Bronzefunde XX/12. Stuttgart.
- LAUX, F. 2012: *Die Lanzen spitzen in Niedersachsen*. Prähistorische Bronzefunde V/4. Stuttgart.
- MOUCHA, V. 2000: Hromadné nálezy ze starší doby bronzové na území Prahy. *Archaeologica Pragensia* 15, 5–71.
- MOUCHA, V. 2005: *Hortfunde der frühen Bronzezeit in Böhmen*. Praha.
- ÖLVECKY, R. 2011: Nálezy hrotov kopíj/oštěpov z doby bronzovej na Slovensku. *Acta Fakulty filozofické ZČU v Plzni* 2011/4, 179–203.
- REINECKE, P. 1932: E. Sprockhoff, Niedersächsische depotfunde der jüngeren Bronzezeit. *Germania* 16, 320–323.
- ŘÍHOVSKÝ, J. 1996: *Die Lanzen-, Speer- und Pfeilspitzen in Mähren*. Prähistorische Bronzefunde V/2. Stuttgart.

- SALAŠ, M. 2005: *Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku*. Brno.
- SMEJTEK, L. – LUTOVSKÝ, M. – MILITKÝ, J. 2013: *Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách*. Praha.
- ŠTEFFL, J. 2014: *Depoty z období popelnicových polí v Čechách a Sasku*. Plzeň.

A CHANCE FIND OF A NORDIC BRONZE AGE SPEARHEAD NEAR THE VILLAGE OF NESMĚŇ, DISTRICT KOLÍN, CENTRAL BOHEMIA

The use of metal detectors by private individuals brought about a rapid increase of single finds of bronze artefacts. The object of this paper is a bronze spearhead with chiselled decoration on its socket which was discovered in the cadastral area of the municipality of Nesměň near Zásmyky, district of Kolín, central Bohemia. The spearhead is completely preserved with the exception of some minor damage caused during the non-professional unearthing.

The studied spear-head has a long narrow blade and a very short socket with chiselled decoration and two aligned holes for a rivet by means of which it was originally fixed to the shaft. Its overall length is 298 mm; the width of the blade is 40 mm; the diameter of the socket is 22 mm; the diameter of the rivet-holes is 2.7 mm and 4 mm; the overall weight of the artefact is 210 g. The spearhead can be classified as the type Ullerslev after the typology of G. Jacob-Friesen (1967, 143). According to the available information, no other metal artefacts were discovered in the find-spot, including the rivet which could attest that the spear-head was deposited attached to its shaft.

The distribution area of this spear-head type includes mainly southern Sweden, the Danish isles and the north-western part of Jutland. Single pieces appear in the territory of Hamburg, Lüneburg and Hannover as well as in Mecklenburg, lower Oder and Eastern Prussia (JACOB-FRIESEN 1967, 144). The closest find-spot of a spearhead of this type is Hulín, dist. Kroměříž, Olomouc Region – it made part of a hoard of bronze objects (SALAŠ 2005, 271).

This spearhead type belongs to the II phase of the Nordic Bronze Age in the Montelian chronology (i.e. the Br B-C in the Reinecke system). In the territory of Bohemia it is an allochthonous artefact imported from its Nordic homeland. Analogous spearheads from elsewhere in Europe help us determine the date of its production; we have, nevertheless, no clues as to when and under what circumstances it had been deposited or lost in the place, where it was later discovered. We cannot also decide with certainty if the object was accidentally lost or intentionally deposited.

Drahomíra Malyková

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.
Letenská 4, CZ-118 01, Praha 1
malykova@arup.cas.cz

Pl. 2/1: Fotografie nalezeného hrotu kopí (autorka fotografie D. Malyková).
Pl. 2/1: The Nesměň spearhead (photo by D. Malyková).

Pl. 3/1: Map of the Knovíz culture settlements in the microregion of interest; for descriptions of the individual items see Tab. 1 (the scale changes with the perspective).

Pl. 3/2: Raw amber lumps from Obříství excavation 2011.